

თამარ-დავითის მონეტები სომხეთში აღმოჩენილი უპასპორტო განძიდან

ირაკლი ფალავა

დავით აღმაშენებლიდან რუსუდანის ჩათვლით საქართველოს ნუმისმატიკური ისტორია შედარებით კარგად არის შესწავლილი. ვგულისხმობთ როგორც სამონეტო ტიპოლოგიის კვლევას, ასევე ამ პერიოდის ქართულ სახელმწიფოში ფულადი მიმოქცევის საკითხებს. ახალი მონაცემების გათვალისწინებით, საქართველოს სამეფოში სამონეტო მიმოქცევის სისტემურად შესწავლის მცდელობას წარმოადგენს ჩვენი 2018 წელს გამოქვეყნებული მონოგრაფიის შესაბამისი კარი (ფალავა 2018: 66-86). გასათვალისწინებელია ამ ეპოქის 2018 წლის შემდგომაც გამოქვეყნებული სამონეტო კომპლექსები (ბერიკაშვილი, პატარიძე 2019); (ფალავა, ჭუმბურიძე 2020). ამ ეპოქის საქართველოს სამეფოს ფულადი მიმოქცევის კვლევა, ბუნებრივია, უნდა გაგრძელდეს, შესაბამისი სამონეტო კომპლექსების მეტა-ანალიზის საფუძველზე. ამისათვის კი, ბუნებრივია, მოსამზადებელ სამუშაოს წარმოადგენს ცნობაში მოყვანილი განძების (და მონეტების ცალკე აღმოჩენის ფაქტების) წინასწარი, შეძლებისდაგვარად სრულად შესწავლა-პუბლიკაცია.

წინამდებარე ნაშრომიც შემდგომი მეტა-ანალიზისთვის მოსამზადებელ სამუშაოს წარმოადგენს. ჩვენი მიზანია, გამოვაქვეყნოთ თამარ-დავითის (მეფე თამარისა და დავით სოსლანის) სახელით მოჭრილი წესიერი ჭედვის მონეტები სომხეთში აღმოჩენილი უპასპორტო განძის შემადგენლობიდან. უნდა აღინიშნოს, რომ გარკვეულ ინტერესს წარმოადგენს არა მარტო თავად განძი, როგორც სამონეტო კომპლექსი, არამედ განძის შემადგენლობაში შემავალი ცალკეული მონეტებიც.

განძი ნაპოვნია 2010 წლის პირველ თვეებში, თანამედროვე სომხეთის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე. აღმოჩენის ზუსტი ადგილი და გარემოებები უცნობია (ამგვარად, განძი, მეტწილად, უპასპორტოდ უნდა ჩაითვალოს). საბედნიეროდ, მპოვნელთან პირადი ნაცნობობის დახმარებით (2000-იან წლებში სამსახურეობრივი მივლინებებით ხშირად გვინევდა ქ. ერევანში ჩასვლა) მაშინვე მოვიპოვეთ განძში შემავალი 17 მონეტის ადეკვატური გამოსახულება და მეტროლოგიური მონაცემები, ასევე, თუნდაც, ზოგადი ცნობები განძის შემადგენლობაზე. სამწუხაროდ, დამატებითი ინფორმაციის მიღება ვეღარ მოხერხდა, მპოვნელის უდროოდ გარდაცვალების გამო. თუმცა, ჩვენი აზრით, გამოქვეყნებას იმსახურებს განძის ეს შედარებით მცირედი ფრაგმენტიც კი.

მპოვნელის გადმოცემით, განძი შედგებოდა რამდენიმე ათეული მონეტისგან მაინც, და კერამიკულ ჭურჭელში იყო მოთავსებული. მონეტები წარმოადგენდა XII-XIII საუკუნეების წესიერი ჭედვის (sic) მონეტებს. მათ შორის, საკმაოდ ბევრი იყო ქართული, კერძოდ, თამარ-დავითის (მაგრამ არა გიორგი III-ის, ჯავახთ უფალ ლაშა გიორგისა თუ რუსუდანის) მონეტები. დანარჩენი მონეტები მეტწილად, სრულად თუ არა, ისლამური იყო, უმრავლესობა, ილდეგიზიან მმართველთა სახელით მოჭრილი. შევისწავლეთ განძის ქართული კომპონენტი (თუ ამ კომპონენტის მეტი წილი), ანუ, 16 თამარ-დავითის მონეტა (და კიდევ 1 ისლამური მონეტა).

მოვიყვანთ სამონეტო მასალის აღწერილობას. ჯერ მოგვყავს თამარ-დავითის ზოგადი სამონეტო ტიპის აღწერილობა, რომელიც ცნობილია 2 ქვე-ტიპად (პახომოვი 1970: 94-95):

ქვეტიპი 1 (თარიღიანი):

შუბლი: ცენტრში ქართველ ბაგრატივანთა ნიშანი (ფალავა 2017ა: 74-83). დაქარაგმებული ასომთავრული ლეგენდები –

ნიშნის მარცხნივ ԹԺ თ(ამა)რ, მარჯვნივ ԶԺ დ(ავი)თ.

ზემოთ მარცხნივ Ժ, ზემოთ მარჯვნივ Զ, ქვემოთ მარცხნივ Կ, ქვემოთ მარჯვნივ Զ, ანუ ქ(ორონი) კ(ონი) უკ (420) (= ქრისტეშობიდან 1200 წ.).

ირგვლივ რკალი.

ზურგი: ოთხ სტრიქონად არაბული ლეგენდა –

ملكة الملكات
جلال الدنيا و الدين
تامار ابنة كيوكي
ظهير المسيح

დედოფალი დედოფალთა
დიდება ქვეყნისა და სარწმუნოებისა
თამარი ქალიშვილი ქიურქისა [გიორგისა]
მესიის თაყვანისმცემელი

ირგვლივ რკალი.

ქვეტიპი 2 (უთარილო):

წინას იდენტურია, იმ ერთადერთი განსხვავებით, რომ შუბლზე არ არის თარიღის აღმნიშვნელი ასომთავრული ლეგენდა, ე. ი. ზემოთ მარცხნივ ჟ, ზემოთ მარჯვნივ ზ, ქვემოთ მარცხნივ ლ, ქვემოთ მარჯვნივ ზ, ანუ ქ(ორონი)კ(ონი) უკ (420) (= ქრისტეშობიდან 1200 წელი).

მოგვყავს მონეტების სია ქვეტიპების მიხედვით შესაბამის მეტროლოგიურ მონაცემებთან ერთად. აღწერილობა მოგვყავს მხოლოდ სტანდარტისგან გადახრის შემთხვევაში. საგანგებოდ აღწიშნულია დამღის/დამღების არსებობა.

ქვეტიპი 1 (თარიღიანი):

მონეტა 1. წონა 6.02 გ., კვეთა 24.5-25 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, ზურგზე დამღა ოჲ.

მონეტა 2. წონა 7.97 გ., კვეთა 25-26 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, შუბლზე დამღა ატ.

მონეტა 3. წონა 7.70 გ., კვეთა 25.5-26 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, დადამლული არაა.

მონეტა 4. წონა 8.74 გ., კვეთა 24.5-26 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, ზურგზე დამლა ოპ.

მონეტა 5. წონა 7.51 გ., კვეთა 25-26 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, შუბლზე დამლა ჰქ.

მონეტა 6. წონა 7.12 გ., კვეთა 27-29 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, ზურგზე დამლა ოჲ.

მონეტა 7. წონა 8.48 გ., კვეთა 26.5 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, ზურგზე დამლა ოჲ.

მონეტა 8. წონა 8.47 გ., კვეთა 25.5-27 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, ზურგზე დამლა ოჲ.

მონეტა 9. წონა 7.10 გ., კვეთა 25-26 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, შუბლზე დამლა ა, ზურგზე დამლა ბ.

მონეტა 10. წონა 9.22 გ., კვეთა 26.5-27 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, ზურგზე დამლა ბ.

მონეტა 11. წონა 6.57 გ., კვეთა 26.4-28.4 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, შუბლზე დამლა ა, ზურგზე დამლა ბ.

მონეტა 12. წონა 7.22 გ., კვეთა 24.5-26.5 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, ზურგზე დამლა ოჲ. საინტერესოა, რომ ეს დამლა პერიფერიულად არ არის დარტყმული, როგორც ჩვეულებრივ არის ხოლმე.

მონეტა 13. წონა 7.70 გ., კვეთა 26-26.5 მმ. როგორც ასომთავრული, ასევე არაბული ლეგენდები ანომალურია. შუბლზე ყურადღებას იპყრობს ქ(ორონი)კ(ონის) სარკისებურად შეტრიალებული ღ; თამარ-დავითის სახელებში ქარაგმის ნიშნების ფორმა და აცილება; საზოგადოდ, ასომთავრული გრაფემების უცნაური მოხაზულობა; შეცდომა თამარის დაქარაგმებულ სახელში ქ გრაფემის ანომალური მოყვანილობა (სარკისებური ს-ს მაგვარი). არაბულ ლეგენდაში შეცდომები არ არის, მაგრამ წარწერის კალიგრაფია საკმაოდ დაუდევარია, გაკრულია, და, ამკარად, განსვავდება თამარ-დავითის სხვა, თუნდაც ამავე განძში შემავალი მონეტებისგან. გიორგის სახელი წერია როგორც 𐌕𐌆. დამლის გარეშე.

მონეტა 14. წონა 7.41 გ., კვეთა 25-25.7 მმ. როგორც ასომთავრული, ასევე არაბული ლეგენდები ანომალურია. შუბლზე ყურადღებას იპყრობს თარიღში შემავალი ღ-ს უცნაური მოხაზულობა; ასო-ნიშნების დახრილობა; თამარის დაქარაგმებულ სახელში გრაფემა ქ ამკარად მიღებულია თავ-

დაპირველად არასწორად / არასაკმარისად ამოჭრილი ნიშნის დამატებით შესწორების გზით; დავითის დაქარაგმებულ სახელში შემავალი გრაფემების მკვეთრად განსხვავებული ზომა; საზოგადოდ, ასომთავრული გრაფემების უცნაური მოხაზულობა. არაბული ლეგენდა დეგრადირებულია, აღსანიშნავია შემდეგი სიტყვების მოხაზულობა: الدين و الدنيا / المسح. გიორგის სახელი წერია როგორც 𐌕𐌔. ზურგზე დამლა 𐌖 თუ მისი იმიტაცია?

მონეტა 15. წონა 6.72 გ., კვეთა 26-26.5 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, შუბლზე დამლა 𐌕. დამლა პერიფერიულად არ არის დარტყმული

ქვეტიპი 2 (უთარილო):

მონეტა 16. წონა 7.30 გ., კვეთა 26.5 მმ. სტანდარტული ლეგენდები, შუბლზე დამლა ა, ზურგზე დამლა 𐌖 (დამლა ამ შემთხვევაშიც პერიფერიულად არ არის დარტყმული).

მოვიყვანთ ასევე იმ ერთადერთი არაქართული მონეტის აღწერილობასაც, რომელიც განძში შედიოდა და შესასწავლად ხელმისაწვდომი გახდა.

განძის არაქართული ნაწილი:

მონეტა 17. ნონა 6.83 გ., კვეთა 26.2-27.7 მმ. წარმოადგენს გადაჭედილ და დადამლულ მონეტას. მასპინძელი მონეტა, როგორც ჩანს, ბიზანტიური (ანონიმური?) ფოლისია, ან მისი მინაბადი (კარგად ჩანს მაცხოვრის შარავანდი და ბერძნული ლეგენდების ნაშთი). მონეტა დაიდამლა ინალიდი მმართველის, ამილის მფლობელის, ჯამალ ად-დინ მაჰმუდის მიერ არა უგვიანეს ჰიჯრის 579 წლისა (1183 – ი. ფ.); დამლაც მის სახელს ატარებს (ლოუიქი და სხვები 1977: 33-34):

جمال الد
ن (حماد) محمود

ჯამალ ად-
[დი]ნ მაჰმუდ

დადამლვის შემდეგ კი მონეტა გადაიჭედა კიზილ-არსლანის მიერ, საკუთარი სულთან სანჯარ ბ. სულეიმანშაჰის სახელით, ჰ. 584-587 / 1188-1191 წლებში (ქუნიმჯიანი 1969: 327-331).

ეს განძი იძლევა საშუალებას რამდენიმე მოსაზრება გამოვთქვათ ამ პერიოდის საქართველოს სამეფოსა და რეგიონის სამონეტო მიმოქცევაზე.

პირველ რიგში, აღვნიშნავთ, რომ ჩვენი კლასიფიკაციით (ფალავა 2018: 78-86), ეს განძი მიეკუთვნება II ჯგუფს; ამ ჯგუფში შედის თამარ-დავითის წესიერი ჭედვის სპილენძის მონეტების შემცველი განძები (ფალავა 2018: 78-79): აქამდე ეს ჯგუფი წარმოდგენილი იყო ოთხი განძით; აქედან ორი აღმოჩენილია საქართველოს სამეფოს შიდა, ეთნიკურად ქართულ, მხარეებში (კახეთსა და ქვემო ქართლში), კიდევ ორი კი თანამედროვე სომხეთში, ანუ, XIII საუკუნის დასაწყისის მდგომარეობით, საქართველოს სამეფოს სამხრეთ, ჩრდილო-სომხურ პროვინციებში. პირველი ორი ექსკლუზიურად თამარ-დავითის მონეტებისგან შედგება (100%), უკანასკნელი ორში კი თამარ-დავითის მონეტები წარმოდგენილია უცხოურ ისლამურ მონეტებთან ერთად (17.9% პტლნის განძში, უცნობი პროცენტული წილი აღნათუნის განძში).

ამ თვალსაზრისით, ეს ახალი უბასპორტო განძიც თავისი შემადგენლობით იგივენაირია.

თუმცა, სამწუხაროდ, ზუსტ რიცხვზე ვერ ვისაუბრებთ; განძისა თუ მისი ფრაგმენტის რაოდენობრივი კვლევა მიზანშეწონილი არ არის, ვინაიდან, ჩვენთვის, სამწუხაროდ, უცნობია, განძში შემავალი მონეტების საერთო რაოდენობის რამდენ პროცენტს შეადგენს თამარ-დავითის მონეტები; ან თუ რამდენად რანდომულ (რეპრეზენტატიულ) ამონარჩევს წარმოადგენს თამარ-დავითის განხილული 16 მონეტა და 1 ისლამური მონეტაც. თუმცა კი, გვრჩება შესაძლებლობა, გარკვეული თვისობრივი ხასიათის დასკვნა გამოვიტანოთ.

განძის ტეზავრაცია, ამკარად, რუსუდანის მიერ თავისი წესიერი ჭედვის მონეტების გამოშვებამდე მოხდა (1227), რაც წარმოადგენს განძის ტეზავრაციისთვის *terminus post quem non*-ს; მეორეს მხრივ კი, *terminus post quem* არის, ბუნებრივია სამონეტო ტიპის ემისიის დასაწყისი – 1200 წელი. ვვარაუდობთ, რომ უთარილო მონეტებიც ამაზე ადრე არ მოჭრილა).

II ჯგუფის განძები შეიძლება ორ ქვეჯგუფად დაიყოს:

II-ა ქვეჯგუფში შედის საქართველოს სამეფოს შიდა რეგიონებში აღმოჩენილი განძები; ამ განძების მიხედვით, იქ წესიერი ჭედვის სპილენძის მონეტების მიმოქცევას პრაქტიკულად ექსკლუზიურად თამარ-დავითის მონეტები ემსახურებოდა;

II-ბ ქვეჯგუფში კი შედის საქართველოს სამეფოს სამხრეთ, უფრო გვიან შემოერთებული, პროვინციებში აღმოჩენილი განძები; მათი მიხედვით, საქართველოს სამეფოს ჩრდილო-სომხურ პროვინციებში სამონეტო მიმოქცევა რამდენადმე განსხვავდებოდა: წესიერი ჭედვის სპილენძის მონეტების მიმოქცევას ემსახურებოდა არა მარტო და არა იმდენად (?) თამარ-დავითის მონეტები, არამედ უცხოური სპილენძის საფასეც, მათ შორის, წინა ათწლეულებში მოჭრილიც (ამ მხრივ სამაგალითოა მონეტა 17); თუმცა, თამარ-დავითის მონეტებიც, არსებით და მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა.

განძის შემადგენლობას რომ დავუბრუნდეთ, საინტერესო გარემოებად გვეჩვენება, რომ ერთ-სა და იმავე განძში მოხვდა თამარ-დავითის როგორც სტანდარტული, თარიღიანი მონეტები, ასევე, ერთი მაინც, უთარილო (იშვიათობას წარმოადგენს) მონეტაც. ვეჯინის განძში უთარილო მონეტების ხვედრითი წილი 3.7%-ია (ლომოური 1936: 282-283). გვრჩება შთაბეჭდილება, რომ როგორც თარიღიანი, ასევე უთარილო მონეტების სტატუსი, ანუ, ღირებულება (?) ერთნაირი იყო; თეორიულად, შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ განსხვავებული ღირებულება ჰქონოდათ, მაგრამ, ეს, ჩვენი აზრით, ნაკლებ მოსალოდნელია, შემდეგი მოსაზრებებით:

1) სამონეტო კომპლექსები, საზოგადოდ, ხშირად, ერთგვაროვანი ღირებულების მონეტებისგან შედგება;

2) მეტროლოგიურად თამარ-დავითის წესიერი და უნესო ჭედვის მონეტები, ჩანს, იდენტურია;

3) წესიერი და უნესო ჭედვის მონეტების დადამღვის პრაქტიკაც, როგორც ჩანს, იდენტურია;

4) დიზაინითა და ლეგენდებით წესიერი და უნესო ჭედვის მონეტები ერთმანეთს ძალიან ემსგავსება. სხვაობა თამარ-დავითის თარიღიან და უთარილო მონეტებს შორის (შუბლზე კუთხეებში ქორონიკონის აღმნიშვნელი ოთხი ასომთავრული გრაფემის არსებობა-არარსებობა) მეტწილად, სავარაუდოდ, წერა-კითხვის უცოდინარი მოსახლეობისთვის ყოველთვის არ იქნებოდა ადვილი მისახვედრი; წესიერი და უნესო ჭედვის მონეტებს, სხვადასხვა ღირებულების შემთხვევაში, საფიქრებელია, დიზაინით უფრო მკვეთრად განასხვავებდნენ.

ამასთანავე, უნდა დავასკვნათ, რომ, დღემდე გაუგებარია, თუ რამ განაპირობა და რა დანიშნულება ჰქონდა თამარ-დავითის უთარილო მონეტების ემისიას.

თამარ-დავითის მონეტებზე მოთავსებული დამღები სხვა ნაშრომში გვაქვს განხილული, და, ამჯერად, ამ საკითხს აღარ შევეხებით (ფაღავა 2017ბ).

სამაგიეროდ, არ შეიძლება გვერდი ავუაროთ ორ მეტად უცნაურ მონეტას, რომელიც ამ განძის სხვა მონეტებთან ერთად იყო ტეზავირებული. საუბარია მონეტებზე 13-14 (იხ. აღწერილობა ზემოთ). ორივეს შემთხვევაში გვაქვს ასომთავრული ლეგენდების (შუბლზე) ანომალური კალიგრაფია და უხეში შეცდომებიც კი; არაბული ლეგენდები კი თამარ-დავითის მონეტებისთვის უჩვეულო კალიგრაფიით არის შესრულებული მონეტაზე 13, თუმცა, ადვილად იკითხება; მონეტაზე 14 კი ისინი აშკარად ანომალურია, რაც გვაფიქრებს, რომ ერთ შემთხვევაში არაბულენოვანი ზურგის სიქას ამზადებდა არაბულის მცოდნე ხელოსანი, მეორე შემთხვევაში კი – არმცოდნე.

იზადება ლოგიკური შეკითხვა; რას წარმოადგენს ეს ორი მონეტა? 1) ქართველი მონარქების ოფიციალური ზარაფხანის ნაწარმს, თუმცა კი, დაუდევრად ამოჭრილი სიქებით შესრულებულს (რაც ხელოსნის პიროვნებასა თუ კვალიფიკაციაზე, ასევე ზარაფხანის ადმინისტრაციის მიერ წარმოებული კონტროლის სიმკაცრეზე მსჯელობისთვის გამოდგება); 2) იმდროინდელ ყალბ მონეტას; 3) იმდროინდელ მინაბაძს, რომელიც საქართველოს სამეფოს (ეკონომიკური) ზეგავლენის ქვეშ მყოფ (კავკასიის?) რომელიმე რეგიონში იჭრებოდა.

საკითხი ღიად რჩება. სომეხი ნუმიზმატების წრეში გავრცელებულია მოსაზრება (პირად საუბრებში გაუზიარებიათ), რომ საქართველოს სამეფოს ერთ-ერთი ზარაფხანა ჩრდილოეთ სომხეთშიც იყო განლაგებული, და თამარ-დავითის სახელით წესიერი ჭედვის წესით საფასეს ჭრიდა; ეს მონეტები, მათი აზრით, გამოირჩევა ლეგენდებისა და ნიშნის ანომალური კალიგრაფია-მოხაზულობით. ამ ჰიპოთეზის დასადასტურებლად ან უარსაყოფად რაიმე ხელშესახები მონშობა არ გვაქვს. ის ფაქტი, რომ სომხეთში აღმოჩენილი განძის ფრაგმენტში 16 შესწავლილი მონეტიდან 2 ანომალური აღმოჩნდა, არაფერს ამტკიცებს. ამ მხრივ, საინტერესო იქნებოდა საქართველოს სამეფოს სხვა რეგიონებში აღმოჩენილი განძების (მაგალითად, ვეჯინის განძის, რომელიც სიღრმისეულად არ გამოქვეყნებულა) შესწავლა-გადამოწმება, და მათ შორის ანომალური მონეტებიც პროცენტული წილის დადგენა. ისიც შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ თამარ-დავითის ანომალური მონეტების ემისიის რამდენიმე ცენტრიც არსებობდა.

წინამდებარე სტატიით ვაგრძელებთ XII-XIII საუკუნეების საქართველოს სამეფოს ნუმიზმატიკური ისტორიისადმი მიძღვნილი პუბლიკაციების ციკლს. გამოსაქვეყნებლად მზადდება ამ ეპოქის კიდევ რამდენიმე სამონეტო კომპლექსი.

დამონებანი

ბერიკაშვილი, პატარიძე 2019: დ. ბერიკაშვილი, მ. პატარიძე. *სამშვილდის განძი*. თბილისი, საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

ლომოური 1936: თ. ლომოური. თამარის ფულების განძი. *ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები*, I. **ლოუიქი და სხვები 1977:** N. Lowick, S. Bendall, P. Whitting. *The Mardin Hoard. Islamic Countermarks on Byzantine Folles*. A. H. Baldwins + Sons Ltd., 1977.

პახომოვი 1970: Е. Пахомов. *Монеты Грузии*. Тбилиси, Мецниереба.

ფაღავა 2017ა: ი. ფაღავა. შუასაუკუნოვან ქართულ მონეტებზე გამოსახული ფიგურული ნიშნების ინტერპრეტაცია: ჰერალდიკური ფიგურა და არა მონოგრამა, *ჰეროლდი*, 5, 2017.

ფალავა 2017ბ: И. Пагава. Возможное значение некоторых надчеканок, наносившихся на медные монеты неправильного и правильного чекана царицы Тамар. *Нумизматические чтения Государственного исторического музея 2017 года. Москва, 23 и 24 ноября 2017 г. Материалы докладов и сообщений. Памяти Татьяны Юрьевны Стукаловой (17.12.1958-16.01.2017).* Москва: РИА Внешторгиздат.

ფალავა 2018: И. Пагава. *Нумизматическое прошлое Дагестана и Грузии.* Тбилиси, Аргануджи.

ფალავა, ჭუმბურიძე 2020: ი. ფალავა, პ. ჭუმბურიძე. *რუსუდანის ზეობის დროინდელი მონეტების ქსნის განძი.* თბილისი: უნივერსალი.

ქუიმიჯიანი 1969: D. Kouymjian. *A Numismatic History of Southeastern Caucasia and Adharbayjān Based on the Islamic Coinage of the 5th/11th to the 7th/13th Centuries.* PhD Thesis, Columbia University.

TAMAR-DAVITI COINS FROM A HOARD WITH UNSPECIFIED FIND LOCATION IN ARMENIA

Irakli Paghava

Our goal is to study and publish the regularly struck copper coins of Queen Tamari and Davit Soslani from the hoard discovered in Armenia in an unspecified location, within the framework of researching the monetary circulation in the 12th-13th cc. Georgia. The hoard was discovered and dispersed in 2010. It was deposited in a clay jar, and comprised several tens of copper coins, including both Georgian and Islamic (Ild-egizid) ones. We succeeded in obtaining the images and metrology information of 17 specimens: 16 coins of Tamari-Daviti and 1 Islamic one – the 11th c. (?) Byzantine follis or imitation thereof with Inalid c/m (Jamal ad-Din Mahmud of Amid, *tpqn* 1183 CE) restruck into an Ildegizid issue of Qizil-Arslan and Sanjar Sulaymanshah (1184-1187). These 17 coins were not selected randomly, unfortunately, and cannot be analyzed quantitatively. According to the 2018 classification of the author, this hoard pertains to II group (being the 5th hoard thereof). 2 sub-groups are distinguished: IIa (hoards comprising exclusively Tamari-Daviti coins, and deposited on the territory of the inner provinces of the Georgian Kingdom), and IIb (hoards deposited on the territory of the southern, north-Armenian provinces of the Georgian Kingdom, and comprising mainly Islamic regularly struck coins along with regularly struck coins of Tamari and Daviti). The hoard was deposited in 1200-1227. 1 coin out of 16 bears no date. The author argues that all Tamari-Daviti coins with or without the date had equal value. However, it remains unclear, why some of the coins were issued without the date. Two particular coins with legends of anomalous calligraphy are discussed. They can constitute 1) the unskillful produce of the official Georgian mint; 2) contemporary forgeries; 3) contemporary imitations (issued in the region influenced economically by the Georgian Kingdom). There is no evidence, that a separate Georgian mint operated in north-Armenian provinces of the realm, issuing Tamari-Daviti coins.